

ORIGINAL ARTICLE

Sağlık bilimleri öğrencilerinin tamamlayıcı ve alternatif tedavilerle ilgili bilgi, tutum ve inanışlarının araştırılması

Betül TAŞPINAR¹, Ferruh TAŞPINAR¹, Selda GÖKÇEN², Ahmet ERDOĞAN², İsmail OKUR², Eda Özge OKUR²

Amaç: Tamamlayıcı ve Alternatif Tedavilere (TAT) olan ilgi son yıllarda artış göstermekle birlikte bu konudaki bilgi düzeyi merak konusudur. Geleceğin sağlık profesyonellerinin bu konudaki fikirleri önemlidir. Bu nedenle çalışmamız sağlık bilimleri öğrencilerinin TAT'la ilgili bilgi, tutum ve inanışlarını incelemek amacıyla gerçekleştirildi.

Yöntem: Çalışmaya yaş ortalaması 20,68±0,43 yıl olan, Fizyoterapi ve Rehabilitasyon, Hemşirelik ve Ebelik öğrencilerinden oluşan toplam 821 katılımcı dahil edildi. Katılımcıların demografik bilgileri kaydedildikten sonra literatür taranarak oluşturulan TAT Anketi uygulandı.

Bulgular: Katılımcıların % 28'i TAT uygulamaları hakkında bilgi sahibiydi ve %92'si de TAT uygulamalarının etkinliğine inanmakta idi. Bilgi edinme kaynaklarının çevre (%49) ve internet (%29) olduğu, ayrıca %76'sının TAT yöntemlerinin müfredatta yer almasını istediği belirlendi. Katılımcılar diyet (%32,5) ve masaj (%32,5)'in en etkili yöntem olduğunu belirttiler. TAT yöntemlerini kullanma durumları incelendiğinde; %52,4 ile masaj, %40,8 ile bitkisel tedavi, %40,2 ile kaplıca ve %38,7 ile diyet olduğu saptandı. Faydalanma durumlarına bakıldığında ise %42 ile masaj, %30 ile bitkisel tedavi, %26 ile kaplıca olduğu belirlendi.

Sonuç: Sonuç olarak çalışmamızda sağlık bilimleri öğrencilerinin TAT yöntemlerinden en çok diyet ve masaj ile ilgili olumlu tutum ve bilgi sahibi iken diğer TAT yöntemleri hakkında bilgi düzeylerinin yetersiz olduğu, ancak tutum ve inanışlarının olumlu olduğu belirlendi. Bilgi edinme kaynakları da göz önünde tutulduğunda sağlık bilimleri müfredatına TAT yöntemlerinin eklenmesinin, bilgi düzeyinin artırılması ve yanlış uygulamaların önlenmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tamamlayıcı tedaviler, Tutum, Sağlık eğitimi

Investigation of knowledge, attitudes and beliefs related to complementary and alternative treatments of health sciences students

Purpose: Although the interest in Complementary and Alternative Therapies (CAT) has increased in recent years, the level of knowledge on this subject is unsettled. The opinions of future health professionals on this subject are very important. For this reason, the present study was carried out in order to examine the knowledge, attitude, and beliefs of health science students on CATs.

Methods: The present study involved 821 students (mean age 20.68±0.43 years) from Physiotherapy and Rehabilitation, Nursing, and Midwifery disciplines. The CAT Survey, which was prepared by reviewing the literature, was conducted after recording the demographic data of participants.

Results: It was determined that 28% of participants had knowledge about CATs and 92% believed in efficiency of CAT practices. The sources of information were environment (49%) and internet (29%) and it was found that 76% of participants want the CAT methods to be involved in curricula. The participants stated that diet (32.5%) and massage (32.5%) were the most effective methods. Examining the use of CAT methods, it was found that 52.4% has used massage, 40.8% used herbal therapy, 40.2% used SPA, and 38.7% used diet. Examining the benefits obtained, the results were found to be 42% for massage, 30% for herbal therapy, and 26% for SPA.

Conclusion: It was determined that health science students have positive attitude and knowledge about diet and massage at most while there is a lack of knowledge on other CAT approaches although they have positive attitudes and beliefs. Examining the sources of information, it is thought that adding the CAT methods into curricula of health sciences would be useful in increasing the level of knowledge and preventing malpractices.

Keywords: Complementary therapies, Attitude, Health education

1: Izmir Demokrasi University, Faculty of Health Sciences, Department of Physiotherapy and Rehabilitation, 35140, Izmir, Turkey.

2: Kutahya Health Sciences University, Faculty of Health Sciences, Department of Physiotherapy and Rehabilitation, 43100, Kutahya, Turkey.

Corresponding Author: Betül Taspınar: ptbetul@gmail.com

ORCID IDs (order of authors): 0000-0002-3106-2285; 0000-0002-5084-2949; 0000-0003-2017-7148; 0000-0002-1047-8388; 0000-0002-5019-7185; 0000-0001-6171-7783

Received: February 18, 2020. Accepted: May 18, 2020.

Alternatif tıp, bilimsel tıp uygulamalarının yerine geçen, modern biyotıp ya da tedaviler tarafından kabul edilmeyen her türlü sağlık bakım sistemi olarak tanımlanmaktadır. Tamamlayıcı tıp ise alternatif tedavi ve bakım sistemlerinin tıbbi tedaviye ek olarak uygulanmasıdır. Dünya Sağlık Örgütü modern tıp dışındaki tedavi yaklaşımlarını tamamlayıcı ve alternatif tıp (TAT) olarak tanımlamaktadır.^{1,2}

Günümüzde birçok insan, sağlığı korumak ve geliştirmek, hastalıkların oluşmasını önlemek ve mevcut tıbbi tedaviyi destekleyerek hastalıkları iyileştirmek için TAT yöntemlerine başvurmaktadır.³⁻⁶ TAT kullanımını çeşitli nedenlere dayanmaktadır. Bunların bazıları tıbbi tedaviden memnun olmama, hastalıkla aktif olarak başa çıkma mekanizması, pasif kalma ve umutsuzluk duygusundan kurtulma, gerginlik ve kontrol kaybından kaçınmadır. Ayrıca insanların sağlıkla ilgili değer ve inançları TAT kullanımını etkileyen önemli faktörlerdir.^{7,8}

TAT'a olan bu yöneliş, sağlık çalışanlarının, TAT yöntemlerinin değerlendirilmesi, kullanım amaçlarının, etkilerinin, kullanım şekillerinin ve risklerinin doğru anlatılması amacıyla bu konuda bilgi sahibi olmalarını kaçınılmaz kılmıştır. Modern tıbbın bu yöntemleri bilimsel açıklamalar ile temellendirilmediği gerekçesi ile dışlaması, ancak kullanımının giderek artması sonucunda, TAT uygulamalarını bilimsel bir temele oturtmak, güvenilirliği ve etkinliği kanıtlanmış uygulamaların kullanımını sağlamak amacı ile Amerika Birleşik Devletleri'nde 1998'de Ulusal Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Merkezi (The National Center for Complementary and Alternative Medicine-NCCAM) kurulmuştur. Bu merkez TAT uygulamalarını; zihin beden tıbbı, manipülatif ve bedene dayalı sistemler, doğal ürün kullanımı ve diğer TAT uygulamaları olarak sınıflandırmıştır.^{9,10}

Literatüre bakıldığında hemşirelik ve tıp öğrencilerinin TAT ile ilgili tutum ve bilgi düzeylerini değerlendiren çalışmaların olduğu görülmektedir.¹¹⁻¹⁵ Ancak özellikle fizyoterapi ve rehabilitasyon bölümü üzere diğer sağlıkla ilgili öğrenim gören öğrencilerin dahil edildiği bir çalışmaya rastlanmadı. Böylece, TAT yöntemlerinin öğrenciler açısından önemi, öğrencilerin bu konudaki bilgi düzeyleri ve eğitim programlarına dahil edilip edilmemesi

hakkındaki fikirlerinin sorgulanmasının önemli olduğu belirlendi. Bu nedenle çalışmamız Sağlık Bilimleri öğrencilerinin TAT ile ilgili bilgi, tutum ve inanışlarını değerlendirmek ve karşılaştırmak amacıyla gerçekleştirildi.

YÖNTEM

Çalışma, 2017-2018 eğitim-öğretim döneminde, Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi'nde gerçekleştirildi. Çalışma hakkında bilgilendirildikten sonra çalışmada yer almayı kabul eden katılımcılardan imzalı "Katılımcı Görüşme İzin Formu" alındı. Bu çalışma 21.12.2017 tarihinde Dumlupınar Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu tarafından 2017/12 sayılı oturumda onaylandı. Ayrıca çalışmamız Helsinki Deklarasyonu (2008) prensiplerine uygun olarak yapıldı.

Çalışmaya, Fizyoterapi ve Rehabilitasyon, Hemşirelik ve Ebelik bölümlerinde öğrenim gören ve çalışmada yer almaya gönüllü öğrenciler dahil edildi. Kendisine yöneltilen soru ve anketlerde eksik veri bulunan katılımcılar ise çalışma dışı bırakıldı. Katılımcıların eğitim gördüğü bölüm, sınıf, yaş gibi verileri içeren demografik ve tanımlayıcı bilgileri alındıktan sonra, öğrencilerin tamamlayıcı ve alternatif tedaviler hakkındaki bilgi düzeyi ve görüşlerini değerlendirmek üzere araştırmacılar tarafından literatür taranarak oluşturulan Tamamlayıcı ve Alternatif Tedaviler Anketi uygulandı.

İstatistiksel analiz

Çalışma sonucunda elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Science) 21.0 istatistik paket programı kullanılarak analiz edildi. Katılımcıların demografik ve tanımlayıcı verileri ile sorulara verdikleri yanıtlara ait aritmetik ortalama ve yüzdeler hesaplandı. Bölümler arasındaki veriler ki-kare testi ile analiz edildi. Elde edilen bulgular $p < 0,05$ anlamlılık düzeyine göre yorumlandı.

BULGULAR

Çalışmamıza toplam 837 sağlık bilimlerinde eğitim gören üniversite öğrencisi dahil edildi. Eksik verileri olan katılımcıların çalışma dışı bırakılması sonucunda çalışma 821

olgu ile tamamlandı. Olguların yaş ortalamaları $20,68 \pm 0,43$ olarak belirlendi. Çalışmaya 358 Fizyoterapi ve Rehabilitasyon (FTR), 252 Hemşirelik ve 211 Ebelik öğrencisi katıldı. Bu verilere ait değerler Tablo 1'de gösterildi.

Tablo 1. Çalışmaya katılan öğrencilerin bölümlere ve sınıflara göre dağılımları.

	n	%
Fizyoterapi ve Rehabilitasyon		
1. Sınıf	99	12,1
2. Sınıf	98	11,9
3. Sınıf	77	9,4
4. Sınıf	84	10,2
Toplam	358	43,6
Hemşirelik		
1. Sınıf	119	14,5
2. Sınıf	55	6,7
3. Sınıf	54	6,6
4. Sınıf	24	2,9
Toplam	252	30,7
Ebelik		
1. Sınıf	63	7,7
2. Sınıf	68	8,3
3. Sınıf	42	5,1
4. Sınıf	38	4,6
Toplam	211	25,7
Genel toplam	821	100

Çalışmamıza katılan 358 FTR öğrencisinin sadece %32'si TAT hakkında bilgi sahibi olduğunu bildirirken, %89'unun TAT uygulamalarına inandığı saptandı. Öğrencilerin %78'i ise TAT yöntemlerinin eğitim-öğretim müfredatında yer almasını istedi. Hemşirelik bölümü öğrencilerinin %20'si TAT uygulamaları hakkında bilgi sahibi olduklarını belirtti. TAT yöntemlerine inanan hemşirelik bölüm öğrencilerinin oranı %93 iken, TAT yöntemlerinin eğitim-öğretim müfredatında yer almasını isteyenlerin oranı %67 idi. Ebelik bölümü öğrencilerinin ise %33'ü TAT uygulamaları hakkında bilgi sahibi olduklarını belirtirken, %95'i TAT uygulamalarına inandıklarını ifade etti. Ebelik öğrencilerinin

%81'i TAT yöntemlerinin eğitim-öğretim müfredatında yer alması gerektiğini belirtti. Toplamda ise çalışmamıza katılan sağlık bilimleri öğrencilerinin %76 oranında TAT yöntemlerinin müfredatta yer almasını istediği belirlendi. Katılımcıların TAT yöntemleri hakkında bilgi kaynağının çevre (%49) ve internet (%29) olduğu tespit edildi. Sağlık Bilimleri Öğrencilerinin TAT ile ilgili bilgi tutum ve inanışları Tablo 2'de gösterildi.

Bölümlerin TAT yöntemlerinin etkililiği ile ilgili görüşleri incelendiğinde; FTR bölümü öğrencilerinin en etkili olduğunu düşündüğü yöntemlerin diyet ve masaj olduğu belirlendi. Hemşirelik ve ebelik bölümü öğrencilerinin ise çok etkili olduğunu düşündüğü yöntemlerin sırasıyla, masaj ve diyet olduğu tespit edildi. Tüm öğrencilerin çok etkili olduğunu düşündüğü yöntemler ise sırasıyla diyet (%32,5) ve masaj (%32,5) olarak belirlendi. Sağlık Bilimleri öğrencilerinin TAT yöntemlerini kullanma durumları incelendiğinde en çok %52,4 ile masaj, %40,8 ile bitkisel tedavi, %40,2 ile kaplıca ve %38,7 ile diyetin yer aldığı saptandı. En az başvurulan yöntemler arasında %0,4 ile karyopraksi, %0,5 ile akupressure ve %0,6 ile homeopati yer almakta idi. Sağlık Bilimleri öğrencilerinin kullanılan yöntemlerden faydalanma durumları incelendiğinde en çok %42 ile masaj, %30 ile bitkisel tedavi ve %26 ile kaplıca olduğu belirlendi. En az ise akupressure, homeopati ve karyopraksi olduğu görüldü. Tamamlayıcı terapilere en çok ilgi gösteren bölümün FTR bölümü olduğu belirlendi. Bu verilere ait bulgular ve analizler Tablo 3'te gösterildi.

TARTIŞMA

Çalışmamızda Sağlık Bilimleri öğrencilerinin TAT yöntemleri ile ilgili bilgi, tutum ve inanışları incelenmiştir. Sonuç olarak TAT yöntemlerinden en çok masaj, bitkisel tedavi, diyet ve kaplıca ile ilgili olumlu tutum ve davranışa sahipken; akupressure, homeopati ve karyopraksi ile ilgili olumsuz tutum ve davranışa sahip oldukları belirlenmiştir. İlâveten TAT yöntemlerine en çok ilgi gösteren bölümün FTR bölümü olduğu saptanmıştır. Ayrıca katılımcıların TAT yöntemleri hakkında bilgi edinme kaynağının çevre ve internet olduğu tespit edilmiştir.

Sağlık bilimleri öğrencilerinin TAT yöntemleri ile ilgili bilgi düzeyleri üzerine yapılan bir çalışmada öğrencilerin %48'i TAT hakkında bilgi sahibi olduğunu beyan etmişlerdir.¹⁶ Ancak literatürde en çok bilgi sahibi olunan TAT yöntemleriyle ilgili farklı sonuçlar bildirilmiştir. James vd. sağlık bilimleri öğrencileri arasında en bilinen TAT yöntemlerini %28,3 ile dua, %23,8 ile bitki ve %17,9 ile masaj olarak belirlemişlerdir.¹⁶ En çok bilgi sahibi olunan TAT yöntemi, öğrencinin öğrenim gördüğü bölümden de etkilenmektedir. Baugnietetal vd. 2000 yılında yaptıkları çalışmada FTR öğrencilerinin en fazla masaj terapi (%78,9), karyopraksi (%70) ve akupunktur (%52,8) hakkında bilgi sahibi olduğu belirlenmiştir. Hemşirelik öğrencilerinde ise en yaygın bilgi sahibi olunan

TAT yöntemleri sırasıyla terapatik dokunma (%60,7) ve masaj (%51,2) olarak rapor edilmiştir.¹⁷ Bununla birlikte kültürel faktörlerin de en çok bilinen TAT yöntemini değiştirdiği görülmüştür. En iyi bilinen TAT yöntemi Singapur ve Pakistan'da akupunktur iken, Amerikalı öğrenciler arasında masaj, bitkisel ilaçlar ve meditasyondur.¹⁸ Homeopati Meksika'da gerçekleştirilen bir çalışmada en çok bilinen yöntemken, İran'da yapılan bir çalışmada en az bilinen yöntemlerdendir.^{19,20} Ülkemizde ise Araz vd. hemşirelik bölümü öğrencileriyle yaptıkları çalışmalarında bitkisel çay (%80,8), reiki (%23,7), aromaterapi (%19,9), kaplıca (%15,1) akupunktur (%2,4); Altan vd. tıp fakültesi öğrencileriyle yaptıkları çalışmalarında ise masaj (%88,3), bitkisel (%84,9), meditasyon/yoga (%83,7) ve duayı

Tablo 2. Sağlık bilimleri öğrencilerinin tamamlayıcı ve alternatif tıp ile ilgili bilgi tutum ve inanışları.

	FTR (N=358)	Hemşirelik (N=252)	Ebelik (N=211)	Toplam (N=821)
TAT hakkında bilgi sahibi misiniz?	%	%	%	%
Evet	32	20	33	28
Hayır	68	80	66	72
TAT yöntemine başvurduunuz mu?				
Evet	14	17	16	15
Hayır	86	83	84	85
Alternatif tıbbı inanır mısınız?				
Evet	89	93	95	92
Hayır	11	7	5	8
Modern tıp tek başına çare midir?				
Evet	11	10	10	10
Hayır	89	90	90	90
Sizce alternatif tıp yöntemlerinin yan etkileri var mıdır?				
Evet	90	87	94	89
Hayır	10	13	6	11
TAT yöntemleriyle ilgili bilgi edinme kaynağınız hangisidir?				
Çevre	40	59	54	49
TV/Radyo	5	5	4	5
Sosyal Medya	7	9	8	8
İnternet	34	24	27	29
Sağlık Personeli	11	3	7	8
Kurs	3	-	-	1
TAT yöntemleri eğitim-öğretim müfredatında yer almalı mı?				
Evet	78	67	81	76
Hayır	22	33	19	24

TAT: Tamamlayıcı ve alternatif tıp.

Tablo 3. Sağlık bilimleri öğrencilerinin tamamlayıcı ve alternatif tıp yöntemleri ile ilgili görüşleri.

		FTR (N=358) %	Hemşirelik (N=252) %	Ebelik (N=211) %		Toplam (N=821) %
Akupressure	Etkililik ile ilgili inanışları	3,6	0,8	0,5	*	2
	Kullanma durumları	0,6	0,4	0,5		0,5
	Faydalanma durumları	1,4	-	-	NA	0,6
Akupunktur	Etkililik ile ilgili inanışları	9,4	5,6	9,4		8,3
	Kullanma durumları	6,3	2	1,9	*	3,9
	Faydalanma durumları	3,6	1,2	1,4		2,3
Aromaterapi	Etkililik ile ilgili inanışları	4,1	2,4	3,8		3,5
	Kullanma durumları	2,5	0,8	1,9		1,8
	Faydalanma durumları	1,1	-	1,4	NA	0,8
Bitkisel tedavi	Etkililik ile ilgili inanışları	13,7	13,5	15,2		14
	Kullanma durumları	33,5	49,6	42,7	*	40,8
	Faydalanma durumları	24	35,3	35,5	*	30
Biyoenenerji	Etkililik ile ilgili inanışları	7,5	5,6	5,2		6,3
	Kullanma durumları	5	1,2	2,8	*	3,3
	Faydalanma durumları	2,5	-	1,4	NA	1,4
Diyet	Etkililik ile ilgili inanışları	35,5	28,6	32,1	*	32,5
	Kullanma durumları	36,9	44,8	34,6	*	38,7
	Faydalanma durumları	22,1	25,7	24,7		23,8
Dua/Adak/Türbe ziyareti	Etkililik ile ilgili inanışları	15,1	12,3	18,9		15,2
	Kullanma durumları	26,8	31	27		28,1
	Faydalanma durumları	18,5	2,8	22,7		20
Hidroterapi	Etkililik ile ilgili inanışları	19	4	3,3	*	10,4
	Kullanma durumları	7	2	0,5	*	3,8
	Faydalanma durumları	8,7	0,8	0,5	*	4
Hipnoz	Etkililik ile ilgili inanışları	6,4	2,8	5,7		5,1
	Kullanma durumları	2,2	0,8	0,5		1,3
	Faydalanma durumları	1,4	0,4	-	NA	0,6
Homeopati	Etkililik ile ilgili inanışları	3,9	0,8	2,8		1,9
	Kullanma durumları	0,8	0,4	0,5		0,6
	Faydalanma durumları	0,9	-	0,5	NA	0,4
Karyopraksi	Etkililik ile ilgili inanışları	7,5	2,8	0,5	*	4,3
	Kullanma durumları	0,6	0,4	-	NA	0,4
	Faydalanma durumları	0,6	-	-	NA	0,2
Kaplıca	Etkililik ile ilgili inanışları	17	11,9	16		15,2
	Kullanma durumları	37,4	44,8	39,3		40,2
	Faydalanma durumları	23,5	26,5	30,8		26
Kuru iğneleme	Etkililik ile ilgili inanışları	12,6	3,2	1	*	6,7
	Kullanma durumları	12,3	0,8	-	NA	5,6
	Faydalanma durumları	8,1	1,2	-	NA	4
Kupa/Hacamat	Etkililik ile ilgili inanışları	15,6	11,1	13,3		13,6
	Kullanma durumları	15,1	9,1	7,1	*	11,2
	Faydalanma durumları	9	5,2	3,3	*	6

Tablo 3. Sağlık bilimleri öğrencilerinin tamamlayıcı ve alternatif tıp yöntemleri ile ilgili görüşleri (devam).

		FTR (N=358)	Hemşirelik (N=252)	Ebelik (N=211)	Toplam (N=821)
		%	%	%	%
Meditasyon/Yoga	Etkililik ile ilgili inanışları	10,6	9,1	13,7	11
	Kullanma durumları	9,5	8,7	10	9,4
	Faydalanma durumları	4,8	5,2	6,1	5
Osteopati	Etkililik ile ilgili inanışları	22,3	2	0,5	* 10,5
	Kullanma durumları	4,5	0,8	0,5	* 2,3
	Faydalanma durumları	3,3	0,4	-	NA 1,5
Refleksoloji	Etkililik ile ilgili inanışları	10,3	2,8	2,4	* 6
	Kullanma durumları	3,4	0,4	1,4	* 1,9
	Faydalanma durumları	1,4	-	1	NA 0,8
Sülük	Etkililik ile ilgili inanışları	9,5	5,6	8,1	7,9
	Kullanma durumları	5,3	4	2,8	4,3
	Faydalanma durumları	2	1,2	0,5	1,2
Gıda takviyeleri	Etkililik ile ilgili inanışları	13,4	16,7	16,6	15,2
	Kullanma durumları	28,8	24,2	24,2	26,2
	Faydalanma durumları	19,6	19,9	17,1	19
Masaj	Etkililik ile ilgili inanışları	28,8	31	40,8	* 32,5
	Kullanma durumları	55	53,2	46,9	52,4
	Faydalanma durumları	44,1	41,6	37,9	42

FTR: Fizyoterapi ve Rehabilitasyon. * p<0.05, NA: Analiz yapılmadı.

(%73,8) en çok bilinen TAT yöntemleri olarak rapor etmişlerdir.^{21,13} Bir başka çalışmada ise en çok bilinen TAT yönteminin diyet olduğu tespit edilmiştir.¹⁴ Çalışmamızda literatürle benzer olarak en çok bilinen ve etkili olduğuna inanılan yöntemler arasında masaj ve diyetin yer aldığı görülmektedir. Bununla birlikte çalışmamız farklı bölümleri içermesi nedeniyle bu çalışmalardan ayrılmaktadır. Ayrıca Altan vd. TAT uygulamalarının öğrencilerin müfredatında yer almasını istediklerini bildirmişlerdir.¹³ Bu çalışmalarda bilgi edinme kaynaklarının arkadaş, akraba/komşu, sağlık personeli ve televizyon/gazete iken çalışmamızda belirlendiği gibi internet ve çevre olarak değiştiği de dikkati çekmektedir. Bu nedenle yanlış uygulamaların önüne geçilmesi için doğru bilgiye doğru kaynaklardan ulaşılması çok önemlidir. Bizim çalışmamızda da öğrencilerin çoğunluğu bu uygulamaların müfredatta yer almasını istediklerini belirtmişlerdir.

En sık TAT başvurma nedeni sağlık problemleri (nöromusküler bozukluklar, ağrı vb.), saç ve yüz bakımı, stres, kilo verme, uyku

bozukluğu ve yorgunluk olarak bildirilmiştir.²⁰⁻²² En çok kullanılan yöntemler bitki, dua, vitamin, masaj, gevşeme, hidroterapi ve yoga olarak rapor edilmiştir.^{13,16,22} Meksika'da yapılan bir çalışmada ise en çok kullanılan yöntem homeopati olarak bildirilmiştir. Bunun olası nedeni olarak, çalışmanın yapıldığı şehirde resmen onaylanmış dört özel homeopati okulu olması ve ülkenin bir enstitüsünde homeopati üzerine medikal özelleşme programının olması gösterilmiştir.¹⁹ Bizim çalışmamızda, en çok Fizyoterapi ve Rehabilitasyon öğrencileri olmak üzere, sağlık bilimleri öğrencilerinin yarısından fazlası TAT yöntemlerinden masajı tercih etmektedir. İkinci sırada ise bitkisel tedavi, kaplıca ve diyet gelmektedir.

Alternatif tıba inancın sorgulandığı çalışmalar incelendiğinde, James vd.'nin 67 öğrencinin katılımıyla gerçekleştirdikleri çalışmalarında; son sınıftaki tıp, eczacılık ve hemşirelik öğrencilerinin kendilerinin TAT kullanımını, tutum ve ilgisini değerlendirmişler ve tıp fakültesi öğrencilerinin diğer öğrencilere göre anlamlı şekilde TAT yöntemlerine daha pozitif baktıklarını belirlemişlerdir.¹⁶ Afrika'da

tıp fakültesi öğrencileriyle yapılan bir başka çalışmada ise öğrencilerin TAT yöntemleriyle ilgili bilgi eksikleri olmasına rağmen TAT yöntemlerine karşı tutumlarının olumlu olduğu bildirilmiştir.¹⁸ Avustralya'da da 321 karyopraktik ve 227 hemşirelik öğrencisinde 10 soruluk geçerliliği olan bir anket uygulanmış ve TAT'a olumlu bakışa sahip oldukları belirlenmiştir.²³ Bizim çalışmamızda ise sağlık bilimleri öğrencilerinin %92 gibi yüksek bir oranla TAT yöntemlerine inandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Tüm bu bilgiler göz önünde tutulduğunda; ülkeler, şehirler, bölümler, eğitim müfredatları, sosyokültürel düzey, ülkelerin sağlık politikaları gibi faktörlerin TAT yöntemlerine bakış açılarının değişkenliğinde etkili olduğu düşünülmüştür. Bir başka deyişle, genelleme yapılamasa da bu çalışmaya katılan öğrencilerin farklı şehirlerden gelmesi ve TAT yöntemlerinin Ülkemizde yaygın kullanılmasının bu oranın yüksek olmasında etkili olduğu kanısına varılmıştır.

Literatür incelendiğinde, genel fikir birliğinin TAT yöntemlerinin, geleneksel tıba göre daha uzun ve kalıcı klinik sonuçlar verebileceği, yan etkilerinin az olduğu, ancak bu yöntemleri kabul etmeden önce yöntemler hakkında bilimsel araştırmalar yapılması gerektiği yönünde olduğu görülmektedir.¹⁹ Taşdemir vd. 2009-2010 eğitim öğretim yılında 291 hemşirelik öğrencisi üzerinde yaptıkları çalışmada, öğrencilerin çoğunluğu TAT yöntemlerinin doğru tıbbi tedaviyi geciktirdiği, tedavisi mümkün olan hastalıklar için tıbbi tedavinin yetersiz olduğu yerde kullanılması gerektiği yönünde görüş bildirmişlerdir.²¹ TAT'ın özellikle İran gibi gelişmekte olan ülkelerde yol açtığı başlıca sorunlardan biri, terapilerin bu alandaki akademik eğitimi olmayan insanlar tarafından gerçekleştirilmesidir. Bu da bilimsel yaklaşımlardan sapma riskini arttırmakta ve sonuç olarak istenmeyen komplikasyonlara neden olmaktadır.²⁰ Ülkemizde ise TAT ile ilgili bilimsel çalışmaların artması ile bakış açısının değişeceği düşüncesindeyiz.

TAT yöntemi ile ilgili bilgi edinme kaynağı çeşitlilik göstermektedir. Bazı çalışmalarda bilgi edinme kaynağı olarak en fazla arkadaş, akraba ve komşu olduğu beyan edilirken, Altan vd.'nin yaptıkları çalışmada, çoğunlukla TV/gazete ve internet olduğu bildirilmiştir.^{18,21,13} Bir başka çalışmada sağlık

personelleri olduğu belirtilmiştir.²³ Çalışmamızda ise bilgi edinme kaynakları arasında en çok çevre ve internet ortamının bulunduğu belirlenmiştir. Bu duruma, TAT yöntemlerinin kanıt düzeyinin düşük olması ve bu yöntemleri uygulayan profesyonellerin sayısının az olmasının yol açtığını düşünmekteyiz. Bu nedenlerle bireyler; muhtemelen TAT yöntemleri hakkında bilgiyi, çevresinde yer alan yakınlarından ya da internette elde etme eğiliminde olmaktadır.

Literatür incelendiğinde TAT yöntemlerinin etkinliği üzerine inanışlar farklılık göstermektedir. TAT yöntemlerinin faydasının sorgulandığı bir çalışmada katılımcıların %48,8'i yararlı bulduğunu bildirirken, %30,2'si etkili olmadığını bildirmişlerdir.²¹ Benzer şekilde başka bir çalışmada da katılımcıların %53,5'ü TAT yöntemlerinin etkili olduğunu, %13,8'i ise etkili olmadığını rapor etmiştir.²² Çalışmamızda TAT yöntemlerinin etkinliği genel olarak değil ayrı ayrı sorgulanmıştır ve katılımcıların yaklaşık üçte biri masaj ve diyetin etkili TAT yöntemleri olduğunu belirtmişlerdir. Öğrencilerin aldıkları eğitimlerin bu inanışlardaki etkisini değiştirdiği düşünülmektedir. Sağlıkla ilgili farklı bölümlerde eğitim gören son sınıf öğrencilerinin, TAT yöntemleri etkinliği hakkındaki görüşlerinin sorgulandığı bir çalışmada, eczacılık öğrencilerinin %70,6'sı bitkisel tedavilerin en etkili TAT yöntemi olduğunu bildirmesine karşın aynı çalışmada tıp öğrencilerinin %14,8'si bu yöntemin etkili olduğunu rapor etmiştir.¹⁷

Ameade vd. tıp fakültesi öğrencilerinin, müfredata tamamlayıcı ve alternatif tıp konularının eklenmesi konusunda istekli olduklarını belirlemiştir.¹⁸ Başka bir çalışmada da benzer şekilde tıp fakültesi öğrencilerinin çoğu müfredata tamamlayıcı ve alternatif tıp konularının eklenmesi gerektiğini belirtmişlerdir.²⁰ Çalışmamıza katılan öğrencilerin büyük çoğunluğu da TAT yöntemlerine ilgi duyduklarını ve TAT yöntemleri hakkında edindikleri bilgileri çevreden ve internette öğrenmek yerine, lisans eğitim müfredatı içerisinde öğrenmek istediklerini beyan etmişlerdir. Biz de TAT yöntemlerinin müfredatta yer almasının yararlı olacağını ve mezuniyet sonrası edinilen bilgiler doğrultusunda yapılacak doğru uygulamaların

sağlık hizmetlerini olumlu yönde etkileyeceğini düşünmekteyiz.

Limitasyonlar

Çalışmamızın birinci limitasyonu çalışmaya katılan bölümlerdeki katılımcı sayılarının gruplara göre homojen dağılmamasıdır. İkinci limitasyonu ise çalışmamızın tek bir üniversitede yapılmasıdır.

Sonuç

Sonuç olarak çalışmamızda sağlık bilimleri öğrencilerinin TAT yöntemlerinden en çok masaj, bitkisel tedavi, diyet ve kaplıca ile ilgili olumlu tutum ve bilgiye sahip olduğu, akupressure, homeopati ve karyopraksi ile ilgili ise olumsuz tutum, bilgi ve inanışlara sahip olduğu tespit edilmiştir. TAT yöntemlerinin eğitim müfredatında yer almasının olumlu tutum, bilgi ve inanışları geliştireceği ve bilgiye doğru yerden ulaşarak uygulamalarda oluşabilecek olumsuzlukların engellenebileceği düşünülmektedir. Ayrıca gelecekteki çalışmaların farklı üniversitelerde ve Ülkemizdeki sağlık bilimleri kapsamında yer alan diğer bölümlerin de dahil edilerek gerçekleştirilmesinin elde edilen sonuçların genelleştirilebilmesi açısından yararlı olacağı kanısına varılmıştır.

Teşekkür: Yok

Finans: Yok

Çıkar Çatışması: Yok

Etik Onay: Bu araştırma protokolü Dumlupınar Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu (sayı: 2017/12, tarih: 21.12.2017) tarafından onaylandı.

KAYNAKLAR

- Goldstein M, Glik D. Use of and satisfaction with homeopathy in a patient population. *Altern Ther Health Med.* 1998;4:60-65.
- Muslu GK, Öztürk C. Complementary and alternative therapies and their use in children. *Çocuk Sağ Hast Derg.* 2008;51:62-67.
- Tovey P, Chatwin J, & Broom A. Traditional, complementary and alternative medicine and cancer care: An international analysis of grassroots integration. London: Routledge; 2007.
- Harris P, Rees R. The prevalence of complementary and alternative medicine use among the general population: a systematic review of the literature. *Complement Ther Med.* 2000;8:88-96.
- Akinci AC, Zengin N, Yıldız H, Sener E, Gunaydin B. The complementary and alternative medicine use among asthma and chronic obstructive pulmonary disease patients in the southern region of Turkey. *Int J Nurs Pract.* 2011;17:571-582.
- Akyol AD, Öz B. The use of complementary and alternative medicine by patients with cancer: in Turkey. *Complement Ther Clin.* 2011;17:230-234.
- Kroesen K, Baldwin CM, Brooks AJ, Bell IR. US military veterans' perceptions of the conventional medical care system and their use of complementary and alternative medicine. *Fam Pract.* 2002;19:57-64.
- Cetin O. The use of complementary and alternative medicine in Eskisehir. *Sosyo-Ekonomi.* 2007;2:89-106.
- Pearson NJ, Chesney MA. The national center for complementary and alternative medicine. *Acad Med.* 2007;82:967.
- Tindle HA, Davis RB, Phillips RS, Eisenberg DM. Trends in use of complementary and alternative medicine by US adults: 1997-2002. *Altern Ther Health M.* 2005;11:42.
- Avino K. Knowledge, attitudes, and practices of nursing faculty and students related to complementary and alternative medicine: a statewide look. *Holist Nurs Pract.* 2011;25:280-288.
- Yildirim Y, Parlar S, Eyigor S, et al. An analysis of nursing and medical students' attitudes towards and knowledge of complementary and alternative medicine (CAM). *J Clin Nurs.* 2010;19:1157-1166.
- Altan S, Rahman S, Cam S. The Knowledge and Attitudes of the Medical School Students on the Methods of Alternative and Complementary Medicine. *Turkiye Klinikleri J Med Ethics.* 2014;22:81-88.
- Ergin A, Hatipoglu C, Bozkurt AI, Mirza E, Kunak D, Karan C et al. Knowledge and attitudes of residents and medical students on complementary-alternative medicine. *Pam Tıp Derg.* 2011;4:136-143.
- Aktaş B. Attitudes of Nursing Students Toward Holistic Complementary and Alternative Medicine. *JAREN.* 2017;3:55-59.
- James PB, Bah AJ, Kondorvoh IM. Exploring self-use, attitude and interest to study complementary and alternative medicine (CAM) among final year undergraduate medical, pharmacy and nursing students in Sierra Leone: a comparative study. *BMC Complem Altern M.*

- 2016;16:121.
17. Baugniet J, Boon H, Ostbye T. Complementary/alternative medicine: comparing the views of medical students with students in other health care professions. *Fam Med-Kansas City*. 2000;32:178-184.
  18. Ameade EPK, Amalba A, Helegbe GK, Mohammed BS. Medical students' knowledge and attitude towards complementary and alternative medicine—A survey in Ghana. *J Tradit Complement Med*. 2016;6:230-236.
  19. Brambila-Tapia AJL, Rios-Gonzalez BE, Lopez-Barragan L, Saldaña-Cruz AM, Rodriguez-Vazquez K. Attitudes, Knowledge, Use, and Recommendation of Complementary and Alternative Medicine by Health Professionals in Western Mexico. *EXPLORE-NY*. 2016;12:180-187.
  20. Sadeghi M, Rabiepoor S, Forough AS, Jabbari S, Shahabi S. A Survey of Medical Students' Knowledge and Attitudes Toward Complementary and Alternative Medicine in Urmia, Iran. *Evid Based Complement Alternat Med*. 2016;21:306-310.
  21. Araz Çöl N, Taşdemir HS, Kilic SP. Evaluation Of Opinions Of The Faculty Of Health Sciences Students About Non Medical Alternative And Traditional Therapies. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2012;1:239-251.
  22. Onal O, Sahin DS, Inanc BB. Should CAM and CAM Training Programs Be Included in the Curriculum of Schools That Provide Health Education? *J Pharmacopunct*. 2016;19:344.
  23. Walker BF, Armson A, Hodgetts C, et al. Knowledge, attitude, influences and use of complementary and alternative medicine (CAM) among chiropractic and nursing students. *Chiropr Man Therap*. 2017;25:29.